

УДК 341.01+341.24

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.54>

ЛЕГІТИМНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Карвацька С.Б.,*доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0001-9948-4866***Чепель О.Д.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0001-5995-7569*

Карвацька С.Б., Чепель О.Д. Легітимність міжнародного права: виклики та перспективи.

Стаття присвячена дослідженню легітимності сучасного міжнародного права у контексті динамічних змін та безпрецедентних викликів. Проаналізовано, що традиційне міжнародне право традиційно зосереджує свою діяльність на державах, які є його основними суб'єктами. Однак останнім часом недержавні суб'єкти, такі як транснаціональні корпорації, неурядові організації поступово набувають все більшого впливу. Оскільки держави є основними акторами міжнародної системи, міжнародне право розглядається як продукт колективного прийняття рішень, де держави добровільно погоджуються дотримуватися певних правил і зобов'язань. окрім викликів легітимності міжнародного права, з'являються нові проблеми, такі як кібербезпека, зміна клімату, еволюційюча природа міжнародного права, які розглядаються як фактори, що створюють труднощі для легітимності міжнародного права. Проаналізовано, що систематична співпраця між міжнародними та національними судовими органами може гармонізувати тлумачення міжнародного права.

Доведено, що легітимність міжнародного права перестає бути фіксованою категорією, оскільки сучасні глобальні виклики (інформаційні війни, зміна клімату, вплив технологій) постійно змінюють характер міжнародної взаємодії. Тому виникає потреба в динамічному перегляді критеріїв легітимності. Збільшення ролі неklasичних суб'єктів — неурядових організацій, наднаціональних інститутів, цифрових платформ — розширює уявлення про те, хто і як легітимує міжнародне право.

Наголошено, що хоча суперечливість сучасного міжнародного правопорядку у вирішенні глобальних криз, що виникають, не викликає сумнівів, повна відмова від міжнародного права не є вирішенням проблеми. Необхідне стратегічне відновлення цієї системи за допомогою реформ, які повинні запобігти використанню державами міжнародного права в корисливих цілях і створити ефективні механізми для забезпечення його дотримання. Лише за допомогою такого перезавантаження міжнародне право відновити свій нормативний авторитет і функціонувати як надійна основа для глобального управління у ХХІ столітті.

Ключові слова: міжнародне право, принципи міжнародного права, міжнародний правовий порядок, міжнародні інституції та механізми, міжнародні організації, легітимність міжнародного права, правове регулювання у міжнародному праві, міжнародно-правові зобов'язання, міжнародне співробітництво.

Karvatska S.B., Chepel O.D. The legitimacy of international law: challenges and prospects.

The article is devoted to the study of the legitimacy of contemporary international law in the context of dynamic changes and unprecedented challenges. It is analyzed that traditional international law traditionally focuses its activities on states, which are its main subjects. However, in recent years, non-state actors such as transnational corporations and non-governmental organizations have gradually gained more influence. Since states are the main actors in the international system, international law is seen as a product of collective decision-making, where states voluntarily agree to abide by certain rules and obligations. In addition to challenges to the legitimacy of international law, new problems are emerging, such as cybersecurity, climate change, and the evolving nature of international law, which are seen as factors that create difficulties for the legitimacy of international law. It has been

analyzed that systematic cooperation between international and national judicial bodies can harmonize the interpretation of international law.

It has been proven that the legitimacy of international law is no longer a fixed category, as contemporary global challenges (information wars, climate change, the impact of technology) are constantly changing the nature of international interaction. Therefore, there is a need for a dynamic review of the criteria for legitimacy. The increasing role of non-traditional actors – non-governmental organizations, supranational institutions, digital platforms – broadens the understanding of who legitimizes international law and how.

It is emphasized that although the inconsistency of the current international legal order in resolving emerging global crises is beyond doubt, a complete rejection of international law is not a solution to the problem. A strategic renewal of this system is needed through reforms that prevent states from using international law for self-serving purposes and create effective mechanisms to ensure compliance. Only through such a reset can international law restore its normative authority and function as a reliable foundation for global governance in the 21st century.

Key words: international law, principles of international law, international legal order, international institutions and mechanisms, international organizations, legitimacy of international law, legal regulation in international law, international legal obligations, international cooperation.

Постановка проблеми. Міжнародне право як система норм і принципів, що регулюють поведінку держав та інших міжнародних суб'єктів, стикається з численними викликами у XXI столітті. Однак на тлі цих викликів існують і значні можливості для розвитку та зміцнення міжнародного права. У сучасних умовах посиленої всеосяжної цифрової трансформації, зростання ролі наднаціональних утворень і виникнення глобальних світових криз, легітимність міжнародного права набуває нової багатовимірності, що виходить за межі традиційного його розуміння. При цьому відсутність єдиних критеріїв та посилення впливу неklasичних суб'єктів створює підґрунтя для перегляду самої сутності легітимності системи міжнародних правил. Однак реалізм є лише однією з можливих позицій щодо міжнародного світу, в якому поєднуються ідеальні та матеріальні чинники, а актори, структури та збіги обставин призводять до змін у праві [1]. Постає важливе питання – якою мірою сучасні глобальні виклики (інформаційні війни, штучний інтелект, кліматичні зміни) трансформують механізми легітимності міжнародного права, і в який спосіб міжнародна спільнота може сформулювати універсальні, гнучкі й прийнятні для всіх суб'єктів міжнародного права критерії легітимності, що відповідатимуть динаміці сучасних міжнародних відносин?

Історично ні міжнародне право (МП), ні міжнародні відносини (МВ) не приділяли цьому питанню особливої уваги. Міжнародні юристи, як правило, зосереджувалися на законності, а не на легітимності [2].

Враховуючи швидкозмінний характер міжнародної системи, важливо, щоб міжнародне право було здатне адаптуватися до вимог XXI століття. Це вимагатиме не лише вирішення існуючих викликів, що стоять перед міжнародним правом, але й розробки нових правових рамок і механізмів для протидії новим загрозам і можливостям, що з'являються.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, загальнотеоретичні аспекти легітимності міжнародного права досліджували В. Мицик, М. Буроменський, В. Репецький, І. Пирога, Д. Белов. Серед сучасних зарубіжних досліджень заслуговують на увагу роботи А. Петерс (Peters Anne) з аналізом глобального конституціоналізму, Джон Тасіулас (John Tasioulas) щодо концепції легітимності в міжнародному праві з урахуванням верховенства права, ван Аакен Анна (van Aaken Anne) щодо поведінкових аспектів, які впливають на легітимність норм міжнародного права, Андреа Бьянчі (Bianchi Andrea) щодо сучасних теорій міжнародного права у контексті легітимності, де Бурка Грайне (de Búrca Gráinne) про втрату довіри до міжнародного права і шляхи її відновлення, Відмар, Юре (Vidmar Jure) про легітимність міжнародного правосуддя, що перегукується з аналізом судової практики.

Метою статті є аналіз легітимності сучасного міжнародного права у контексті сучасних динамічних змін та безпрецедентних викликів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право «є системою норм і принципів, які регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права, забезпечують правовий порядок у міжнародних відносинах, підтримують мир і безпеку, сприяють міжнародному співробітництву і захисту прав людини. Воно визначає належні форми поведінки держав та інших акторів на міжнародній арені, встановлює механізми відповідальності за порушення міжнародних норм» [3, с.7]. Але міжнародне право, як ми його розуміємо сьогодні, сягає своїм корінням стародавніх цивілізацій, де договори та угоди уклалися між суверенними державами. Однак сучасна концепція міжнародного права

почала формуватися під час європейського Відродження та Просвітництва. Вестфальський договір 1648 року часто називають відправною точкою сучасного міжнародного права, оскільки він установив принцип державного суверенітету та закріпив ідею невтручання у внутрішні справи інших держав. Розвиток міжнародного права впродовж історії відзначався кількома ключовими віхами. Однією з найбільш значущих віх було створення ООН у 1945 році. Статут ООН, який слугує основоположним документом сучасного міжнародного права, установлює принципи міжнародного миру та безпеки, заохочення прав людини та принцип суверенної рівності між державами-членами [4].

Іншою важливою віхою в розвитку міжнародного права стало створення Міжнародного Суду ООН (МС ООН) у 1945 році. МС ООН є головним судовим органом ООН і відповідає за вирішення правових спорів між державами та надання консультативних висновків з правових питань, переданих на його розгляд Генеральною Асамблеєю ООН, Радою Безпеки та іншими органами ООН. Міжнародні організації відіграють вирішальну роль у формуванні та забезпеченні дотримання міжнародного права.

Розвиток нових технологій створив нові загрози безпеці, які важко подолати в рамках існуючого міжнародного права. Окрім того, ефективності міжнародного права часто перешкоджає відсутність механізмів дотримання та механізмів правозастосування. Одним з фундаментальних викликів, що стоять перед міжнародним правом у XXI столітті, є суперечність між принципом державного суверенітету та необхідністю ефективного глобального управління. Концепція суверенітету, яка стверджує, що держави мають виключне право керувати власними справами, вже давно є наріжним каменем міжнародної правової системи. Однак у все більш взаємопов'язаному світі, де дії однієї держави можуть мати далекосяжні наслідки для інших, далекосяжні наслідки для інших, традиційне розуміння суверенітету ставиться під сумнів традиційне розуміння суверенітету [4].

Останнім часом постійні та відверті порушення міжнародного права глобальними акторами у поєднанні з нездатністю розробити конкретні відповіді на ці порушення послабили його ефективність. В академічних дискусіях навколо традиційного дослідження міжнародних відносин точаться дебати про те, чи можемо ми вважати міжнародне право легітимним, зважаючи на певні проблеми, з якими воно стикається як операційна система. Незважаючи на те, що воно відіграє життєво важливу роль у міжнародно-правовому регулюванні відносин співпраці між державами, а також забезпечує рамки для стратегій вирішення спорів, які підтримують глобальну стабільність з плином часу, питання, пов'язані з авторитетом, часто ставлять під сумнів його спроможність як легітимного інституту, спорідненого з міжнародним правом. Механізми правозастосування просто не настільки централізовані та стандартизовані, як в інших правових системах, тоді як інші аргументи стосуються обмежень державного суверенітету. Прихильники стверджують, що легітимність впливає зі згоди держави та відповідних договірних зобов'язань у поєднанні з правовим прецедентом, встановленим попередніми рішеннями [5].

Легітимність міжнародного права ґрунтується на його джерелах, серед яких договори, звичаї, що впливають з послідовної практики та загальні принципи і судові рішення. Хоча загальні принципи, визнані цивілізованими країнами, встановлюють міжнародне право, заповнюючи прогалини та спрямовуючи його розвиток, існують занепокоєння щодо його легітимності через низку проблем, з якими воно стикається. Суверенні держави діють на основі своїх особливих культурних цінностей, політичних систем та економічних пріоритетів, що загрожує розбіжностями між ними через недотримання правил, визначених загальним правом. У сфері прав людини часто виникає дилема, коли універсальні стандарти вступають у конфлікт з культурним релятивізмом або державними преференціями, створюючи напруженість. Важливо розуміти, що дієвість глобального управління вирішальною мірою залежить від того, наскільки легітимно ми розглядаємо міжнародне право. Коли воно є легітимним за своєю природою, воно пропонує спільні рамки для країн світу, оскільки вони віддають перевагу мирній взаємодії, обмежуючи будь-які шанси на конфліктні шляхи, зрештою, сприяючи зміцненню довіри та співпраці між країнами [5, с.24].

Легітимність міжнародного права може стикатися з різними викликами, які можуть підірвати його ефективність і визнання. Дійсність міжнародного права страждає від поширеного недотримання, яке часто демонструють суверенні національні держави, що не виконують свої правові міжнародно-правові зобов'язання за певних обставин.

Міжнародне право стикається з проблемами, пов'язаними з його легітимністю, оскільки існує дисбаланс між відносною силою держав як акторів на світовій арені. Більш потужні держави мають значний вплив на створення, інтерпретацію та імплементацію правил, що застосовуються на глобальному рівні, в той час як слабші держави не мають подібних можливостей. Але однозначно, що «міжнародне право може бути побудовано на принципах справедливості та доцільності. Якщо воно побудоване на принципі справедливості, – тоді воно максимально наближене за своєю природою до розуміння права; якщо ж містить ідеї політичної доцільності – тоді воно виступає результатом змови політичних гравців» [6].

Універсальність міжнародного права ставиться під сумнів культурним релятивізмом, оскільки різні культури і суспільства дотримуються різних цінностей, норм і правових практик, що призводить до розбіжностей у поглядах на легітимність і функціональність певних глобальних правових принципів.

Міжнародна правотворчість, як правило, відбувається за участі лише кількох обраних членів глобальних організацій та держав, що ставить під сумнів обґрунтованість такої практики і те, чи слугує вона демократії так, як це передбачалося. Більше того, деякі люди вважають, що відсутність представництва певних країн, натомість надання іншим країнам більшого впливу на нові правила, може поставити під загрозу довіру до цих законів. Аналогічно, оскільки не всі країни погоджуються і не ратифікують еквівалентні системи міжнародних правил. Зрештою, це ставить під сумнів їхню цензурну ефективність, оскільки прогалини проникають в офіційні керівні принципи, підриваючи довіру до них у суспільстві в цілому, коли не визнаються обмеження [5, с.24]. Теорія дотримання норм потребує переосмислення, щоб реалізувати низку вже існуючих позитивних стимулів та їхній потенціал у міжнародному праві [7].

Різне сприйняття міжнародно-правових принципів різними міжнародними судами та трибуналами може викликати суперечки щодо легітимності їхніх рішень. Опоненти стверджують, що окремі суди можуть вдаватися до судового активізму, розширюючи свої конституційні повноваження або тлумачачи закони у спосіб, що виходить за рамки того, що передбачався спочатку. Така поведінка може породжувати сумніви в надійності глобальних систем правосуддя, викликаючи значний скептицизм і навіть ставлячи під сумнів їхню достовірність [5, с.24].

Незважаючи на ці виклики, міжнародне право також пропонує численні можливості для вирішення нагальних проблем сучасності. У сучасному світі «концепція міжнародного права виходить за межі традиційних відносин між державами та міжнародними організаціями» [8, с. 167]. Сприяючи співпраці та діалогу між державами, міжнародне право може сприяти зміцненню довіри, зменшенню напруженості та запобіганню конфліктам. Більше того, міжнародне право є цінним інструментом для притягнення держав до відповідальності за їхні дії та заохочення поваги до прав людини та верховенства права на глобальному рівні [5].

Легітимність міжнародного права не зводиться лише до формального дотримання договорів чи згоди держав. У сучасному глобалізованому світі вона дедалі більше залежить від сприйняття справедливості, інклюзивності та демократичної участі у процесі правотворення. Якщо міжнародні норми не відображають цінності та інтереси широкого кола учасників глобального порядку – включно з малими державами, недержавними акторами та громадянським суспільством – їх легітимність стає вразливою. Саме тому міжнародне право має постійно реформуватися у напрямі прозорості, підзвітності та участі, щоб зберігати свою нормативну силу й авторитет [9].

Висновки. Традиційне міжнародне право традиційно зосереджує свою діяльність на державах, які є його основними суб'єктами. Однак останнім часом недержавні суб'єкти, такі як транснаціональні корпорації, неурядові організації або глобальні трибунали, поступово набувають все більшого впливу. Ця тенденція викликає у деяких експертів сумніви щодо автентичності глобальних законів; головним чином тому, що цим суб'єктам бракує демократичного світогляду, що може вплинути на довіру до них при розробці та забезпеченні дотримання встановлених правових стандартів. Крім того, систематична співпраця між міжнародними та національними судовими органами може гармонізувати тлумачення міжнародного права. Наприклад, національні суди могли б звертатися до МС ООН за консультативними висновками. Оскільки держави є основними акторами міжнародної системи, міжнародне право розглядається як продукт колективного прийняття рішень, де держави добровільно погоджуються дотримуватися певних правил і зобов'язань. окрім викликів легітимності міжнародного права, з'являються нові проблеми, такі як кібербезпека, зміна клімату, еволюційуюча природа міжнародного права, які розглядаються як фактори, що створюють труднощі для легітимності міжнародного права.

Легітимність міжнародного права перестає бути фіксованою категорією, оскільки сучасні глобальні виклики (інформаційні війни, пандемії, зміна клімату, вплив технологій) постійно змінюють сам характер міжнародної взаємодії. Відтак виникає потреба в динамічному перегляді критеріїв легітимності. Збільшення ролі неklasичних суб'єктів – неурядових організацій, наднаціональних інститутів, цифрових платформ – розширює уявлення про те, хто і як легітимує міжнародне право.

Хоча суперечливість сучасного міжнародного правопорядку у вирішенні глобальних криз, що виникають, не викликає сумнівів, повна відмова від міжнародного права не є вирішенням проблеми. Необхідне стратегічне відновлення цієї системи за допомогою цілеспрямованих реформ, які повинні запобігти використанню державами міжнародного права в корисливих цілях і створити сильніші механізми для забезпечення його дотримання. Лише за допомогою такого перезавантаження міжнародне право може відновити свій нормативний авторитет і функціонувати як надійна основа для глобального управління у найближчій перспективі.

Одним з потенційних шляхів зміцнення міжнародного права є розробка нових міжнародних угод і договорів. Шляхом переговорів і ратифікації нових договорів міжнародне співтовариство може встановити чіткі правила і стандарти для вирішення нових викликів, таких як кібервійна, тероризм і зміна клімату. Здійснюючи ці кроки, міжнародне співтовариство може допомогти забезпечити, щоби міжнародне право залишалося ефективним інструментом сприяння миру, безпеці та співробітництву в XXI столітті й надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Tasioulas John. *Legitimacy in International Law and Institutions*. In: *The Cambridge Handbook of the Rule of Law*, Cambridge University Press, 2021.
2. Bodansky D. Legitimacy in International Law and International Relations. In: Dunoff JL, Pollack MA, eds. *Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations: The State of the Art*. Cambridge University Press, 2012. P. 321–342.
3. Мицик В.В. Теорія міжнародного права. *Український часопис міжнародного права*. 2013. № 4. С. 5–35.
4. Ali Ahmad Mustafa, Hassan Salam Abdullah, Mousa Kavar Mohammed. Challenges and Prospects of International Law in the 21st Century. Posted Date: 28 May 2024. doi: 10.20944/preprints202405.1893.v1.
5. Abdullahi Abdulkarim, Idriss Garba Musa. The legitimacy of international law: challenges and the emerging issues. *Journal of Global Social Sciences*. Journal of Global Social Sciences December. 2023. Volume 4. Number 16, 14-34 DOI: 10.58934/jgss.v4i16.217 https://www.researchgate.net/publication/376072217_THE_LEGITIMACY_OF_INTERNATIONAL_LAW_CHALLENGES_AND_THE_EMERGING_ISSUES.
6. Буроменський М.В. Міжнародне право на тлі викликів XXI століття. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. Ч. 1. – Харків, 2015. С. 6.
7. Van Aaken Anne. *Behavioral International Law and Economics*. *Harvard International Law Journal*. 2020. № 61(2). P. 245–284.
8. Пирого І.С., Белов Д.М. Конституціоналізація міжнародного права: теоретико-правовий аналіз. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.24>.
9. Peters Anne. The War in Ukraine and Legal Limitations on Russian Vetoes. *Journal on the Use of Force and International Law*. 2023. *Journal on the Use of Force and International Law* Volume. 2023. № 10. Issue 2. DOI: <https://doi.org/10.1080/20531702.2023.2264085>.